

Rijksmonument **Oranjesluis** te Maasdijk

Maasdijk 226, 2691 NZ 's-Gravenzande

De sluis met sluiswachtershuis "Oranjesluis" is een van de bekendste Rijksmonumenten van het Westland.

De bouw van de Oranjesluis

Om het Westland te beschermen tegen de Maas en de Noordzee was rond 1250 de Maasdijk aangelegd. Eeuwenlang was er aan gedokterd om het overtollige water buiten te houden of kwijt te raken, maar langzamerhand kreeg men in de gaten dat te weinig water ook een ramp kon betekenen. Vooral in de zomer was er dikwijls water tekort voor de opkomende tuinbouw. Daarnaast waren er nog al wat buitenplaatsen met deftige tuinen en gaarden waar de grachten voorzien moesten worden van vers zoet water, waaronder het slot "Honscholredijk" oftewel het tegenwoordige Honselersdijk. De eigenaar hiervan was Prins Willem III, Stadhouders van Holland en later ook Koning van Engeland.

Zout of zoet?

De Dijkgraaf en Hoogheemraden van Delfland waren al lang van plan om het boezempeil in het Westland te verbeteren. Maar zoals gewoonlijk was de vraag; wie zal dat betalen? Hierover werd fel en langdurig geruzied tussen de ambachten Naaldwijk, 's Gravenzande en ook (het dorp) De Haghe, maar niemand kwam over de brug.

Deze bestuurlijke en politieke schermutselingen duurde al vanaf omstreeks 1658 toen Prins Willem III zich in het jaar 1674 nog eens met het geval bemoeide en het Hoogheemraadschap tot spoed maande. En zo kreeg landmeter Johan van Swieten tenslotte de opdracht om de nodige plannen te maken. Een van de problemen was de preciese plaats van de waterinlaat vanuit de Maas. Om zeker te zijn dat er bij het openen van de sluis zoet Maaswater zou binnenkomen moest de inlaat zo ver mogelijk stroomopwaarts komen. Om overtollig water te kunnen lozen moest men juist weer zo ver mogelijk stroomafwaarts gaan zitten. Nu kwam ofwel de Maassluise haven, ofwel het Amersgat (nabij het huidige Poortershaven) als waterinlaat in aanmerking. Het ging dus feitelijk om de vraag: waar valt de overgang tussen zoet en zout water, zowel bij eb als bij vloed?

En zo kwam het dat enige tijd later de Hoogheemraden in een roeibootje op de Maas dobberden om hoogst persoonlijk " 't water aan alle oorden te proeven".

Deze tocht verliep naar wens en toen het gezelschap omstreeks 14 augustus 1674 al nippend en keurend de Maas was afgezakt kwam men tot de slotsom dat het water tot voorbij het Amersgat zoet genoeg was voor de tuin van Zijne Hoogheid Prins Willem III. En dus ook voor alle andere tuinders in het Westland. Nadat besloten was dat waterinlaat bij het Amersgat " nut en doenlyk" was moest echter nog een belangrijke hobbelen genomen worden.

Sluikhandel

De Delftse kooplieden eisten namelijk dat de nieuwe sluisdeuren niet geopend mochten worden voor handelswaar en dat de sluis "met balcken ofte ijseren bouten sodanig gebarriqueert ende geobstrueerd" moest worden dat er nooit enig vaartuig kon passeren.

In het jaar 1675 werd het werk aanbesteed. Behalve de Oranjesluis zelf moest er ook een spui-sluis bij het Amersgat worden gebouwd. Een kleine 2 jaar en zegge en schrijven f 94.517 harde guldens later waren bovendien verschillende waterwegen en vaarten verbreed, uitgebaggerd of zelfs nieuw gegraven. Al eerder, namelijk op 11 juli 1676 was de grote dag voor de landmeter en uitvoerder Johan van Swieten. Met gepaste trots bracht hij het volgende rapport uit aan het Hoogheemraadschap: "de sluisdeuren zijn geopend , en om 2 uur, toen de vloed opkwam , vloeide het water het Westland binnen. Het peil steeg 2 voet en 11 duim"

Verzilting

Men verwachtte er veel van, maar het viel toch wel een beetje tegen. Het meeste water dat tenslotte door de Oranjesluis naar binnen kwam bleek namelijk zo zout dat "de beste planten in de Orangerie van het Huis Honselersdijk hier op den duur aan bezweken".

Ondanks de verzilting bleef men de waterversing echter als een groot voordeel zien voor de Westlandse tuinbouw. Misschien te begrijpen als we meerekenen dat de boezem toentertijd ook als riool diende, zodat een beetje doorspoeling sowieso geen kwaad kon.

Oranjebuitensluis

Door de aanleg van de Nieuwe Waterweg veranderde de situatie drastisch. In het jaarverslag van 1873/74 constateerde Delfland dat het zeewater nu bij vloed veel verder werd opgestuwd, en wel tot bij Maassluis. Hierdoor werd het uiterste van sluiswachters kunde gevergd om de Maas, oftewel de Nieuwe Waterweg, nog enig zoet water te ontfutselen.

Rond 1880 stond de Oranjesluis opnieuw op de agenda van de Hoogheemraden. Voor de aanleg van de spoorlijn tussen Rotterdam en Hoek van Holland zou een kostbare brug over het Amersgat nodig zijn. Omdat de inlaat van zoet water zoals gezegd toch te verwaarlozen was besloot men tenslotte om het Amersgat links te laten liggen. Het Oranjekanaal werd recht door getrokken naar de Waterweg. De aldaar gebouwde Oranjebuitensluis annex spoorbrug werd op 15 juni 1891 in gebruik genomen. Vanaf die tijd heeft de Oranjesluis alleen dienst gedaan als waterlozing, en werd het Westland via andere kanalen van vers water voorzien.

Al bijna 350 jaar lang tekent de Oranjesluis zich af tegen de horizon van de Oranjepolder, en wordt zodoende door menigeen als vanzelfsprekend tot het cultuuroord van Maasdijk gerekend.

Dit blijkt ook uit de talloze ansichtkaarten die zijn uitgegeven met de Oranjesluis als onderwerp, waar meestal de locatie Maasdijk genoemd wordt, terwijl hij officieel op het grondgebied van 's-Gravenzande staat.

Huidige functie

De functie van sluis om het waterpeil te regelen is dus overgenomen door de Oranjebuitensluis, die overigens ook al lange tijd niet meer als een echte sluis werkt, maar in feite bestaat uit een gemaal waarmee overtollig boezemwater uit het Oranjekanaal in de Nieuwe Waterweg wordt gepompt. Omstreeks 2006 is de Oranjesluis belangrijk verbreed met een tweede doorlaat onder de Maasdijk om de capaciteit te vergroten. Zowel de oude als de nieuwe doorlaat kunnen nog wel in geval van nood worden afgesloten met schuiven zodat de oorspronkelijke waterkerende werking van de Maasdijk nog steeds intact is gebleven.

Bronnen: Archief Hoogheemraadschap van Delfland. Tekst: J.O. Voogt.